

Dva sborníky studií prof. Ivana Hlaváčka

/ Tomáš Velička /

V minulém roce oslavil významný český historik, diplomatik a kodikolog profesor Ivan Hlaváček kulaté životní jubileum. Již k jeho dvěma předchozím jubileím byly vydány sborníky, kam k jeho poctě přispělo velké množství jeho kolegů a přátel svými krátkými pojednáními. V kruhu jeho žáků a přátel však tentokrát začala klíčit jiná myšlenka, totiž souborné vydání jeho dosavadních, porůznu publikovaných článků. V obou případech se jedná o sborníky tematicky zaměřené. V prvním případě jde o, dá se říci, profilové téma oslavence, jemuž se věnoval a věnuje celý svůj dosavadní badatelský život – tedy dvorům, rezidencím a itinerářům. Vydavatelé druhého sborníku si vytkli za cíl zpřístupnit oslavencovy studie k dějinám bádání, především dějinám pomocných věd historických.

Začněme sborníkem věnovaným dvorům, rezidencím a itinerářům. Jazykem sborníku byla zvolena němčina, což nepochybně souzní s jazykem, v jakém byly dále otištěné studie původně publikovány. Ačkoliv šlo o velmi výrazné příspěvky k poznání dvorů a s tím spjatých otázek českých Lucemburků, bývaly často publikovány v českém prostředí odlehklých časopisech či jubilejních sbornících. Že potom byly tyto studie v českých knihovnách špatně dostupné, bylo ke škodě všech. Obvykle jediným místem, kde byly k dispozici, byla knihovna pomocných věd historických na Filozofické fakultě UK, pro niž se prof. Hlaváček snažil zajišťovat když ne výtisky celých sborníků či časopisů se svými studiemi, tak alespoň separáty jednotlivých pojednání. Výběr nejvýznamnějších statí nyní tedy máme nově zpřístupněn v tomto sborníku, který tak mnohému z autorů ušetří značnou práci hledání v knihovnách či spolupráci s mezinárodní meziknihovní výpůjční službou, která nezřídka bývala další (a vesměs těž poslední) možností, jak se k mnoha článkům dostat.

Vydavatelky sborníku záměrně ponechaly stranou (až na jednu výjimku) autorovy kodikologické studie, jejichž výbor před lety vyšel, ačkoliv i ony se v některých případech týkaly dvorského prostředí.

Po úvodu a předmluvě je uvedena impozantní, více než 150 titulů čítající bibliografie jubilanta, obsahující pojednání týkající se dvorů, rezidencí a itinerářů. Již z tohoto přehledu je patrné, jak obtížný úkol stál před

vydavatelkami: vybrat devatenáct z několika desítek studií. Při pohledu na tento soupis je patrné, že byl ve výsledku při jejich výběru podniknut jakýsi kompromis mezi dostupností jednotlivých studií a jejich závažností. Vesmět sem byly zařazeny články publikované v německojazyčných zemích či v Polsku v němčině, jedna studie byla sepsána anglicky.

Sborník otevírá pojednání o itinerářích českých panovníků do roku 1253 ze správně-historického hlediska (s. 25–37). Jako u jediné z publikovaných studií leží její těžiště ještě v předlucemburské epoše. Následující studie *K itineráři Karla IV. před získáním královské hodnosti* (s. 39–41) byla doplněním a svého času také polemikou s itinerářovou studií Jiřího Spěváčka. Autor uvádí některé, Spěváčkovi neznámé, kusy a opravuje některá chybná datování související s nepřesným stanovením počátku roku. Novátorsky v našem prostředí užil kdysi (*Král Václav IV. a Zhořelec. Vztahy mezi centrální a lokální mocí ve světle správních dějin*) profesor Hlaváček městské účetní prameny pro výzkum panovnického dvora. V nich se, na příkladu Zhořelce, zrcadlí nejen poselstva ke králi, ale také vydávané panovnické listiny směřující do města (s. 43–56). V dalším příspěvku *Václav IV., jeho dvůr a králování zejména v Českém království* (s. 57–84) autor rekonstruuje personální složení Václavova dvora, pokud jde o osoby jak z Korunních zemí, tak z říše. V dalším článku se pozornost stáčí k Praze jako centru, kde autor sleduje upevnování jejího postavení za Karla IV. (s. 85–90) jak po stránce hospodářské (založení NMP), tak též církevněpolitické (arcibiskupství) a kulturní (univerzita). Následující studie se věnuje členům rytířských řádů a jejich roli na dvorech českých Lucemburků (s. 91–96). Překračování česko-bavorské hranice českými lucemburskými panovníky autor zkoumá v dalším pojednání, stejně jako roli, jakou hrály v jejich itinerářích pohraniční opěrné body – především města (s. 97–105). Podobně jako v pátém, i v osmém otištěném článku je věnována pozornost Praze, tentokrát jako místě pobytu duchovních střeoevropských knížat – nedotčena nezůstává rovněž otázka jejich vlastních rezidencí v městě nad Vltavou (s. 107–116). Následující studie o itinerářích českých Lucemburků je shrnutí problematiky (s. 117–124). Naproti tomu výrazně prosopografický ráz má následující práce o kapelanátu na lucemburském dvoře (s. 125–152). Autor zde výrazně rozšířil počet osob doložených ve funkcích v dvorské kapli.

Podobně jako Zhořelec i Norimberk udržoval velmi úzké vztahy nejen s dvorem Karla IV., ale také Václava IV., dokud byl též římským králem. Právě těmito otázkami se autor zabývá v dalším příspěvku (s. 153–163), v němž základní výchozí bázi představují prameny městského charakteru,

kteří nám mohou vypovídat o fungování Václavova dvora. V pořadí dvanácté studii nazvané *Poznámky k vnitřní struktuře a fungování dvora Václava IV.* (s. 165–176) je shrnuta problematika fungování Václavových dvorských struktur a sumárně je podáno personální složení jeho dvora. Do doby vlády Václavova děda Jana Lucemburského se vracíme v dalším příspěvku (s. 177–186), v němž autor rozebírá vzájemný poměr mezi Janovými pobytů v Čechách a v říši, stejně jako nejexponovanější místa pobytu. *Václavův dvůr jako vůdčí kulturní centrum střední Evropy* je předmětem následujícího článku (s. 187–221), který byl původně otištěn v předmluvě k faksimilovému vydání Václavovy bible, jednomu z nejskvostnějších fragmentů jeho kdysi rozsáhlé knihovny. Právě ta je přirozeně hlavním námětem studie, i když jde o zasažení Václavových bibliofilských aktivit do širšího kulturního rámce jeho dvorského prostředí.

Následující pojednání představuje menší odskok od panovnického prostředí do nižších sociálních vrstev (s. 223–232), aniž bychom opouštěli problematiku itinerářů a mobility obecně, neboť i tyto složky středověké společnosti bývaly neméně mobilní než panovnický dvůr. Prací *Dvůr a jeho fungování v době Václava IV.* se opět dostáváme do hlavní oblasti autorova zájmu (s. 233–259). Tento článek byl před lety publikován v prestižní řadě *Vorträge und Forschungen*. Je to zároveň druhý nejdelší příspěvek v celém sborníku a byl sem nepochybně zařazen pro svou závažnost než pro jeho špatnou dostupnost. Autor v něm zkoumá všechny složky dvorského života – správní, kulturní, hospodářské. Stranou nezůstává ani dvůr královny. Následující dvě rozpravy, i když méně rozsáhlé, dávají možnost vhledu do úřední každodennosti Karlova a Václavova dvora. V prvním případě jde díky dobrému dochování pramenů u příjemce o možnost rekonstrukce konfirmačního řízení během Karlovy zastávky v Sittenu při návratu z Avignonu roku 1365 (s. 261–267). V druhém případě poznáváme neobvyklou cestovní rychlost královských posílů z Prahy do Norimberka. Tuto vzdálenost byli schopni v urgentní záležitosti překonat za jediný den (s. 269–274). Posledním příspěvkem v tomto sborníku je článek *Úloha českých a moravských měst, hradů a klášterů v lucemburských itinerářích* (s. 275–286), v němž je sledována funkce jednotlivých sídelních útvarů v každodenním působení panovnického dvora a jejich využití pro ubytování dvora. Nejčastěji se v této roli setkáváme pochopitelně s městy (stranou zůstává výjimečné postavení Prahy), hrady byly využívány (pokud nešlo o profilové panovnické rezidence typu Křivoklát, Karlštejn, Žebrák či Točnick) výrazně méně a zcela kurzoricky se zde objevují kláštery.

Vydavatelé druhého sborníku měli, pokud jde o výběr studií, přece jen lehčí práci. I když počet v úvahu připadajících prací i v tomto případě dosahuje několika desítek, jak se dozvídáme ze závěrečné bibliografie historiografických studií oslavence. Při jejich výběru se spolu s autorem omezili na příspěvky týkající se českého prostředí. Autor měl ostatně jen zřídka příležitost vyjádřit se obdobným způsobem samostatně o zahraničních badatelích. Nepočítáme sem pochopitelně množství jeho recenzí, anotací či přehledů bádání uveřejňovaných v domácích i zahraničních periodikách, kde tato témata rovněž nacházela své místo.

Ve sborníku je otištěno celkem 39 studií, které se nějak vztahují k dějinám historiografie, pomocných věd historických a archivnictví. Svým charakterem se rozpadají do dvou základních skupin. Převážnou většinu tvoří stručné nekrology autorových kolegů, předchůdců a přátel, či medailonky psané k jejich významným jubileím. Sem patří stručné statě pojednávající o F. M. Bartošovi, Gustavu Skalském, Jindřichu Šebánkovi, Sáře Duškové, Františku Kavkovi, Jiřím Pražákovi, Dušanu Třeštíkoví a dalších. Druhou část publikovanou v první části sborníku pak tvoří podrobnější zpracování konkrétních témat z dějin historiografie a pomocných věd historických. Jim vévodí dodnes základní syntéza dějin pomocných věd historických v českých zemích, zvláště na stoličce PVH na pražské Filozofické fakultě (s. 9–92). Ta se zaměřuje především na vývoj diplomatických, paleografických a správně-historických studií a i více než dvacet let po svém prvním vydání nebyla dodnes, a nejspíš dlouho ještě nebude antikvována. Stručnější statě se věnují F. M. Pelcovi (s. 93–101) a Františku Palackému jako pomocněvědnímu historikovi (s. 102–115). Často se autor během svého profesního života vracel k jedné z nejvýznamnějších osobností české diplomatiky – Josefu Emlerovi, který u nás jako první uváděl v život vyspělé metody vyvinuté ve vídeňském Institutu. Není proto překvapením, že i na stranách tohoto sborníku je mu věnováno mnoho prostoru. Jsou to celkem čtyři pojednání: po dvou kratších zastaveních (s. 116–123; 176–181) již následuje stať k postavení této osobnosti v české historické vědě 2. poloviny 19. století (s. 124–168) a po ní je otištěn příspěvek pojednávající o jeho podílu na vzniku samostatné české univerzity (s. 169–175). Tyto dva články jsou navíc doplněny krátkými úryvky z korespondence.

Na korespondenci je založena také studie o vztahu českých archivářů a chebského městského archivu na konci 19. století (s. 229–255). Autor zde vydává část korespondence Vojtěcha Jaromíra Nováčka a Jaromíra Čelakovského s Heinrichem Gradlem z let 1889–1894, v níž se zrcadlí nejen

korektní, ba dokonce přátelské vztahy mezi osobami, které stály na opačných pólech vypjatého česko-německého antagonismu končícího 19. století. Chebu a chebské historiografii je nadto věnována ještě následující stať (s. 256–266).

V ostatních zde publikovaných pracích se autor zamýšlí také nad tzv. Gollovou školou a jejím vztahem k vídeňskému Institutu (s. 190–202), prostor dostává rovněž výrazný představitel české historiografie přelomu 19. a 20. století August Sedláček (s. 182–189), který jako jedna z mála osobností podobného formátu nezanechal v pražském prostředí (ať už během studií nebo později) výraznější stopu. Totéž se nedá říci o jeho současníku Ferdinandu Tadrovi, který pevně zakotvil na půdě pražské univerzitní knihovny a jemuž byla autorem věnována další studie (s. 203–228), k níž je připojena rovněž jeho bibliografie.

Nepřekvapí, že hned v několika studiích se autor vracel ke svému učiteli, Václavu Vojtíškovu. Je to nejprve kratší vzpomínka psaná ještě za Vojtíškova života (s. 267–272). Na ni navazuje (po jednom kratším s. 273–274) nebývale rozsáhlý nekrolog, který je zároveň životopisnou a profesní črtou zemřelého (s. 275–311). Kromě toho se zde ještě nachází článek sepsaný k stému výročí Vojtíškova narození (s. 312–321) a také krátké příspěvky tematizující vztah Václava Vojtíška k epigrafice a heraldice (s. 322–325; 326–327).

Oba dva jmenované sborníky myslím důstojným způsobem přispěly k jubileu prof. Hlaváčka. Doplnily tak vlastně nedávno vyšlý výbor jeho kodikologických příspěvků o témata diplomatická, správně-historická a také historiografická. Neznamená to, že by se činnost oslavence tímto chýlila ke konci. Že tomu tak v žádném případě není, svědčí jeho stále neutuchající publikační a recenzní činnost na stránkách nejen domácích, ale také některých zahraničních časopisů a sborníků, díky nimž se mnohé české práce dostávají do povědomí i v zahraničí.

Hlaváček, Ivan: Höfe - Residenzen - Itinerare, hrsg. von Mlada Holá, Martina Jeránková, Klára Woitschová. Karolinum, Praha 2011, 304 s.;

Hlaváček, Ivan: O mých předchůdcích i současnících. Soubor studií k dějinám archivnictví, historiografie a pomocných věd historických, k vydání připravil Jan Kahuda. Národní archiv, Praha 2011, 456 s.